

# OS INGREDIENTES DA APÓCEMA MÁXICA: LEALDADE Ó NOSO E Ó ALLEO EN *HARRY POTTER E A CÁMARA DOS SEGREDOS*

Eva M. Almazán García  
Universidade de Vigo

Rowling, Joanne K. (2002). *Harry Potter e a cámara dos segredos*. Traducción de Eva M. Almazán García. Vigo: Galaxia 2002. 11.50 €.

*La qual manera de trasladar aprueba aquel  
singular trasladador, santo Gerónimo.*

¿Haberá unha maneira máis natural de comenar unha traducción xustificada que ofrecendo unha xustificación? A que hoxe abre este traballo foi escrita por Afonso de Cartaxena, a propósito da traducción da *Retórica* de Cicerón, hai máis de cinco séculos. O propio Afonso de Cartaxena recuaba dez séculos e citaba a San Xerome para defender unha *manera de trasladar*. O caso é que San Xerome xa retrocedera outros cinco séculos: para xustificar o seu modo de traducir, citara a Cicerón. E Cicerón, o cabo do fío do que imos tirando, non fixera máis ca xustificar o seu propio facer traductor. En total, máis de dous mil anos de reflexión sobre a traducción, a cargo dos seus executantes e en forma de xustificación.

O fascinante é comprobar unha vez máis que, como é ben sabido, tal reflexión milenaria sempre tendeu a xirar en torno á oposición por excelencia: traducción literal contra traducción libre. Tanto ten que se enfrente o número contra o peso das palabras, á maneira dos clásicos; que se escolla entre poñer o lector a viaxar cara ó autor ou o autor cara ó lector, segundo a metáfora dos románticos; que se fale de respectar a intertextualidade do texto orixe fronte a respectar a do texto meta, como fan os lingüistas do texto. Ó cabo e ó remate, son todas formulacións da mesma idea orixinaria. Bifurcacións, viaxes contrarias, intertextualidades: o certo é que non hai traductor en exercicio que non se faga unha idea propia da presunta oposición, que non sinta a necesidade de tomar partido e que non se vexa empuxado a se xustificar (ante el propio ou ante os outros) nalgún momento da súa carreira.

Estes tres aspectos –concepción do debate, escolla, xustificación– son precisamente os que se queren tratar nesta ocasión, co gallo da presentación de *Harry Potter e a cámara dos segredos* (*Harry Potter II*, de aquí en diante). *Harry Potter II* constitúe a segunda entrega das aventuras do xa arquiñoñecido neno meigo saído do maxín da británica Joanne K. Rowling na década de 1990.

Pona na rúa a editorial Galaxia como continuación da serie aberta en 2001 con *Harry Potter e a pedra filosofal*, en traducción de Marilar Aleixandre.

No proceso de traducción de *Harry Potter II* o debate por excelencia tomou a forma dunha sinxela pregunta liberada de calquera artificio teórico: ¿canta lealdade se lle debe ó noso e canta ó alleo? Ou, por falar nunha linguaxe acorde co universo que retrata a obra, ¿en que proporción cómpre combinar estes dous ingredientes para ben cocer a apócema buscada? ¿Canto do un e canto do outro? A resposta chegou de contado: *Harry Potter II* constitúe un convencido exercicio de lealdade cara ó noso. Tanto na idea global coa que se emprende o traballo traductor coma nas innúmeras decisións particulares que finalmente deron orixe ó texto galego, tendeu a primar, *ceteris paribus*, o noso sobre o alleo.

¿Como se xustifica este declarado esforzo anosador? ¿A que responde? Hai quen, baseándose exclusivamente na lectura non cotexada da versión galega, quere ver nel afán hiperexebriata, compulsión fraseolóxica e visión ruralizante da lingua. Tamén se podería pensar que obedece a unha idea programática sobre “a boa maneira de traducir”, herdeira da tradición antes mencionada. Mais as razóns por que *Harry Potter II* aposta decididamente polo noso non se deben buscar en supostas concepcións sobre o que é (ou debería ser) a lingua meta, nin sobre o que é (ou debería ser) a traducción, senón nun reflexivo traballo de interpretación do texto orixinal. Dito doutro xeito, os criterios de traducción seguidos, e o discurso galego que deles xorde, son produto de analizar con atención a obra de Rowling. A seguir preséntase unha explicación xustificativa do proceso –da análise ó criterio traductor e de aí á xeración do texto galego– centrada nuns cantos exemplos escollidos, que servirán de ilustración do criterio anosador do que se fala.

Na súa serie de libros artellados en torno ó personaxe de Harry Potter, Joanne Rowling crea e elabora nada menos ca un universo novo, un mundo con habitantes e normas (sociais e naturais) de seu. Mais tal universo non nace do baleiro: máis ca unha creación, o mundo en que vive Harry Potter é unha *recreación*. Nel están presentes elementos de mundos xa existentes: o mundo real en que viven os nosos coetáneos británicos (os seus lectores orixinais) e o mundo mítico das lendas que lles transmitiron, pola palabra escrita ou falada, os seus pais.

Esta é precisamente unha das virtudes, non sempre recoñecidas, dos libros de Harry Potter: o efecto paródico, humorístico e un tanto desacougante de ver combinados elementos xa coñecidos (quer cotiáns, quer míticos) con novos elementos máxicos. Por exemplo, resulta gracioso que ós alumnos de Hogwarts lles poñan deberes escolares... tales como usar a varíña máxica para transfigurar botóns en escaravellos, ou cocer apócemas tumefactantes (no canto de problemas de matemáticas ou exercicios de xeografía). E resulta atractivo descubrir que existir, existen os gnomos... e que son cativos,

correúdos e de cabeza pelada (no canto de gordechos, barbudos e de picudo gorro vermello). A consecuencia é inevitable: á hora de traducir, o único xeito de non tirar por terra con ese piar do éxito de Harry Potter é facer que o familiar siga sendo familiar, para que o novo destaque en comparanza e que así exista, cando menos, algunha posibilidade de se producir un efecto similar ó orixinal.

Pois ben, un dos elementos coñecidos e recoñecibles máis destacables do universo Potter é a nutrida rede de discursos e voces representados. Rowling reflicte con mestría (e inmediatamente *potteriza*, valla o neoloxismo) moitas das voces que os seus lectores orixinais están afeitos a escoitar no seu mundo: os mestres da Escola Hogwarts falan coma os mestres de toda a vida (e mais imparten Apócemas no canto de Matemáticas), os pícaros falan entre si coma os pícaros de todas as escolas (e mais falan de *quidditch* e non de fútbol), as comunicacións oficiais son igual de formais e arrevesadas ca sempre (aínda que veñen do Ministerio de Maxia e non do Ministerio de Economía), por exemplo.

Segundo o razoamento descrito, a clave está en que os discursos familiares para os lectores orixinais sexan igualmente familiares para os lectores galegos. Así, invístese un esforzo especial en anosar as voces: que as nais falen coma as nosas nais; os pícaros, coma os nosos pícaros; os publicistas, coma os nosos publicistas; os malos, coma os nosos malos. Un caso ilustrativo atópase no tratamento dado ó discurso de Molly Weasley, nai do mellor amigo de Harry Potter. Molly Weasley aparece retratada de acordo co estereotipo de mai de bo corazón, pero moi gobernadora ela, que berra arreo cos fillos e co home, e que os pon firmes así que se lle empezan a arrepoñer. Con ocasión dunha falcatruada, e trala berrada de rigor, Molly queda algo amuada:

Every now and then she muttered things like ‘don’t know *what* you were thinking of’ and ‘*never* would have believed it’.

Por poder, ben se puido traducir o fragmento como:

*Cada candiño rosmaba cousas como “non sei en qué estabades pensando” e “nunca o crería”.*

Mais por lealdade ó noso, polo esforzo anosador que require a particular estratexia de facer que o familiar siga sendo familiar, propúxose outra tradución, unha versión que a todos os cativos galegos seguramente lles soará moitísimo máis:

*Cada candiño rosmaba cousas como “vós non as pensades” e “a quen se lle diga”.*

Seguen, en forma esquemática, outros exemplos que ilustran o mesmo razoamento traductor:

Discurso / contexto	Fragmento orixinal	Traducción proposta
[Harry e os amigos compiten por ver quen lanza os gnomos máis lonxe]	<i>'Pitiful,' said Fred. 'I bet I can get mine beyond that stump.'</i>	—¡Que paquete! —falou Fred—. Seguro que a min me pasa daquel toco.
[Publicidade de Maxik-Plus, curso a distancia de iniciación á maxia]	<i>Kwikspell is an all-new, fail-safe, quick-result, easy-learn course. Hundreds of witches and wizards have benefited from the Kwikspell method!</i>	Maxik-Plus é un curso totalmente novo que lle garante rapidísimos progresos case sen estudar. ¡Centos de meigos e meigas xa se beneficiaron do método Maxik-Plus!
[Un anano, rústico a máis non dar e de moi malas pulgas, persegue a Harry, que lle anda a escapar pola escola adiante]	<i>'Oy, you! 'Arry Potter! [...] 'Stay still!'</i>	—¡Ei, carballeira! ¡Oeu, Arry Potter! [...] ¡Quieto parado!
[Gilderoy Lockhart, un mestre pedante e ridículo, dáse un estilo inanroniadamente]	<i>You may find yourselves facing your worst fears in this room. Know only that</i>	Pode que nesta mesma aula se vexan vostedes fronte a fronte cos seus medos máis
explicar un simple exercicio da clase]	<i>whilst I am here.</i>	en tanto que eu estea presente, sobrevir lles ha mal ningún.
[O tío Vernon, que é máis malo cá quina, xura contra o moucho de Harry]	<i>'THAT RUDDY OWL!'</i>	—¡Malia o moucho e mai que o fixo!
[Hagrid, o gardamontes de Hogwarts, é dos que lle chaman ó gancho cousa torta]	<i>'We've never been allowed in,' said Ron enviously. 'I should ruddy well think not,' growled Hagrid.</i>	—A nós nunca nos deixan ir —dixo Ron con algo de envexa. —¡Érache boa, vállame tal! —gruñiu Hagrid.
[Harry recibe unha comunicación oficial do Ministerio de Maxia]	<i>We would also ask you to remember that any magical activity which risks notice by members of the non-magical community (Muggles) is a serious Offence, under section 13 of the International Confederation of Warlocks' Statute of Secrecy.</i>	Así mesmo recordámoslle que calquera actividade máxica susceptible de ser percibida por membros da comunidade amáxica (léase muggles) constitúe delicto punible consonte ó artigo 13 do Regulamento de Segredo Profesional da Federación Internacional de Magos.
[Os cativos da escola felicitan a Harry e Ron pola súa espectacular chegada nun coche voador]	<i>'Unbelievable! [...] 'Cool' [...] 'Amazing' [...]</i>	—¡Incríble! [...] —¡Que chulada! [...] —¡Alucinante [...]

O tratamento que se lles deu ós discursos na traducción constitúe unha boa ilustración do razoamento que leva a lle prestar máis lealdade ó noso ca ó alleo. Non obstante, non deixa de ser un só exemplo das moitas decisións que se tomaron no cadro desta estratexia global de traducción. Na mesma liña, quíxose que os nenos da escola comesen empanada (*shepherd's pie*), que as familias visen o telexornal (*News at Ten*), que ó visitar os doentes se lles leven caixiñas de bombóns (*bunch[es] of grapes*), que en Hogwarts se estudie Muggloloxía (*Muggle Studies*), que se imparta a EMO ou Educación Meigueira Obrigatoria (*OWLs: Ordinary Wizarding Levels*), que nas pozas habiten xacios (*kelpies*), que na escola de meiguería se estudie a xente cativa (*pixies*) ou que se manexe bibliografía sobre a antaruxada (*banshees*). Paga a pena perder exactitude semántica en prol da “gracia do asunto”: que os lectores galegos poidan distinguir, igual cós ingleses, entre o que é verdadeiramente creación de Joanne K. Rowling e o que vén de vello, para poder rir igual ca eles coa súa combinación.

Xa para rematar, cómpre facer referencia ás situacións en que o criterio anosador quedou suspendido. Por unha banda, non se aplicou naqueles lugares en que substituír un elemento familiar para os lectores orixinais por un elemento familiar para os lectores galegos significaba forzar a orde do universo que se constrúe na historia, por moi máxico que sexa. Así, por exemplo, o modesto Ford Anglia da familia Weasley segue sendo un Ford Anglia, e non se converte nun Seat 127, que sería un posible equivalente canto a antigüidade, prestacións, valor e prestixio social. O Seat 127 quedaría tan fóra de lugar nunha historia situada nas Illas Británicas coma o emblemático reloxo de pulso daquel romano do cinema.

Pola outra banda, o sistema onomástico da obra quedou, salvo contadas excepcións, fóra do raio de acción do criterio de lealdade ó noso, por imposición de instancias superiores. Así, *Ottery St Catchpole* non se puido converter en Lontreira-Santo Poste, nin o Fawkes, a ave fénix do director Dumbledore, puido pasar a ser Lourenzo, Fallas ou Sanxoaniño, por exemplo.

Chegados a este punto, exposta e xustificada a proporción noso/alleo que se seguiu na confección desta apócema traductora, cómpre engadir unha advertencia final. Ó contrario das apócemas, a traducción non se consome sen deixar pinga, senón que permanece, e por iso é sempre un traballo aberto e revisable. ¿A quen non lle gustaría ter a variña de Harry Potter para substituír un termo, no libro xa impreso, por arte de maxia? ¿Quen non se dá de couces por caer en tal meigallo da lingua? ¿E quen non acaba maldicindo o sumicio que non ten máis afán ca meter grallas nos textos? Con iso e con todo, chegado o momento da catadura, preséntase a apócema confiando en que os seus efectos máxicos sexan os esperados. Quedan todos invitados a compartir o resultado deste exercicio de pura maxia que, ó cabo e ó remate, é a traducción.

